महात्मा-गाँधी-केन्द्रीय-विश्वविद्यालयः, बिहारः

मानविकी एवं भाषासंकायः

संस्कृतविभागः

एम. ए. द्वितीयसत्रम्

विषयः- लघुसिद्धान्तकौमुदी

Code – SNKT2001

उपविषयः- हल्सन्धिप्रकरणम्

डॉ. श्याम कुमार झा
सह- आचार्यः, संस्कृतविभागः
महात्मा-गाँधी-केन्द्रीय-विश्वविद्यालयः

पदसाधनम्

(लघुसिद्धान्तकौमुदी)

हल्सन्धिप्रकरणम्

रामश्शेते

रामस् शेते   इति स्थिते

रामस् + शेते   'स्तोः श्चुना श्चुः' तथा 'यथासंख्यमनुदेशः' समानाम् इति सूत्रसहकारेण सकारस्थाने शकारादेशे

रामश्शेते   पदसिद्धम् ।

रामश्चिनोति

रामस् + चिनोति	इति स्थिते
रामश् + चिनोति	"स्तोः श्चुना श्चुः" इति सूत्रेण सकारस्य श्चुत्वेन शकारादेशे
रामश्चिनोति	पदसिद्धम्।

रामष्टीकते

रामस् + टीकते	इति स्थिते
रामष् + टीकते	'ष्टुना ष्टुः' इति सूत्रेण सकारस्य ष्टुत्वेन षकारादेशे
रामष्टीकते	पदसिद्धम् ।

सच्चित्

सत् + चित्   इति स्थिते
सद् + चित्   श्चुत्वस्यासिद्धत्वात् 'झलां जशोऽन्ते' इति सूत्रेण जश्त्वे
सज् + चित्   'स्तोः श्चुना श्चुः' इति सूत्रेण श्चुत्वेन जकारादेशे
सच् + चित्   'खरि च' इति सूत्रेण जकारस्य चर्त्वम्
सच्चित्   पदसिद्धम्।

प्रश्नः

प्रश् + नः	इति स्थिते
प्रश्नः	'स्तोः श्चुना श्चुः' इति सूत्रेण नकारस्य श्चुत्वे प्राप्ते 'शात्' इति सूत्रेण श्चुत्वनिषेधे कृते
प्रश्नः	पदसिद्धम् ।

रामष्षष्ठः

रामस् + षष्ठः इति स्थिते

रामष् + षष्ठः ‘ष्टुना ष्टुः’ इति सूत्रेण सकारस्य ष्टुत्वेन षकारादेशे

रामष्षष्ठः पदसिद्धम् ।

रामष्टीकते

रामस् + टीकते	इति स्थिते
रामष् + टीकते	'ष्टुना ष्टुः' इति सूत्रेण सकारस्य ष्टुत्वेन षकारादेशे
रामष्टीकते	पदसिद्धम्।

पेष्टा

पेष् + ता	इति स्थिते
पेष् + टा	‘ष्टुना ष्टुः’ इति सूत्रेण तकारस्य ष्टुत्वेन टकारादेशे
पेष्टा	पदसिद्धम् ।

तट्टीका

तद् + टीका	इति स्थिते
तड् + टीका	‘ष्टुना ष्टुः’ इति सूत्रेण दकारस्य ष्टुत्वेन डकारादेशे
तट् + टीका	‘खरि च’ इति सूत्रेण चर्त्वे कृते
तट्टीका	पदसिद्धम् ।

षण्णाम्

षड् + नाम्	'ष्टुना ष्टुः' इति सूत्रेण डकारयोगे नाम् इत्यस्य नकारस्य स्थाने णकारादेशे
षड् + णाम्	'प्रत्यये भाषायां नित्यम्' इति वार्तिकेन अनुनासिके प्राप्ते
षण्णाम्	पदसिद्धम् ।

वागीशः

वाक् +ईशः इति स्थिते

वाग् + ईशः ‘झलां जशोऽन्ते’ इति सूत्रेण ककारस्य जश्त्वेन गकारादेशे

वागीशः पदसिद्धम् ।

एतन्मुरारिः

एतद् + मुरारिः	इति स्थिते
एतन् + मुरारिः	'यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा' इति सूत्रेण दकारस्यानुनासिकम्
एतन्मुरारिः	पदसिद्धम्।
एतद्मुरारिः	(अनुनासिकाभावे)

तन्मात्रम्

तद् + मात्रम्	इति स्थिते
तन् + मात्रम्	‘यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा’ इति सूत्रेण विकल्पे प्राप्त अनुनासिकस्य निषेधे कृते ‘प्रत्यये भाषायां नित्यम्’ इति वार्तिकेन दकारस्यानुनासिकम्
तन्मात्रम्	पदसिद्धम्।

चिन्मयम्

चिद् + मयम्	इति स्थिते
चिन् + मयम्	‘यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा’ इति सूत्रेण विकल्पे प्राप्त अनुनासिकस्य निषेधे कृते ‘प्रत्यये भाषायां नित्यम्’ इति वार्तिकेन दकारस्यानुनासिकम्
चिन्मयम्	पदसिद्धम् ।

तल्लयः

तद् + लयः इति स्थिते

तल् + लयः ‘तोर्लिः’ इति सूत्रेण दकारस्य परसवर्णे

तल्लयः पदसिद्धम् ।

तच्छिवः

तद् + शिवः	इति स्थिते
तज् + शिवः	‘स्तोः श्चुना श्चुः’ इति सूत्रेण दकारस्य चुत्वे
तच् + शिवः	‘खरि च’ इति सूत्रेण जकारस्य चर्त्वे
तच् + छिवः	‘शश्छोऽटि’ इति सूत्रेण छत्वे कृते
तच्छिवः	पदसिद्धम्।
तच् शिवः	(छत्वाभावे)

धन्यवादः